

розглядає 7 періодів упродовж Першої світової війни, які привели до проголошення Польської держави, а також умови, які уможливили постання Польщі [9, с. 69–95]. Тож, Перша світова війна створила особливу ситуацію, яка прискорила процес становлення національної польської державності.

Список використаних джерел

1. Возняк Т. Причини I світової війни // *І*. 75/ 2014. С. 14–19.
2. Возняк Т. Приволи до розв'язання I Світової війни // *І*. 75. 2014. С. 20–25.
3. Олійник А. I світова війна за переділ світу // *І*. 75. 2014. С. 27–32.
4. *І*. 75. 2014.
5. Czubiński A. Ewolucja systemu politycznego w Polsce w latach 1914–1998. T. I: Odbudowanie niepodległego państwa i jego rozwój do 1945 r. Poznań: Wydawnictwo TERRA, 2000. 320 s.
6. Odczyt wygłoszony dn. 21 lutego 1914 r. w Sali Towarzystwa Geograficznego w Paryżu. Archiwum Akt Nowych, Akta J. i Al. Piłsudskich, 4. Varia, sygn. 27. S. 1–5.
7. Łepkowski T. Naród bez państwa. Samsonowicz H., Tazbir J., Łepkowski T., Nałęcz T. // Polska. Losy państwa i narodu. Do 1939 roku. Warszawa: Wydawnictwo ISKRY, 2003. S. 247–414.
8. 7. 1917 styczeń 30, Waszyngton. List prezydenta T. W. Wilsona do I. Paderewskiego // Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego. T. V. 1909–1914. Warszawa: NERITON, 2001. S. 8.
9. Алексієвць Л. Польща: утвердження незалежної держави. 1918–1926. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 448 с.

Ірина ФЕДОРІВ

*кандидатка історичних наук, доцентка кафедри
всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

КИТАЙ У ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПЛАНІХ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Головним полем бойових дій Першої світової війни була Європа, проте азійські країни теж відіграли у ній свою роль. Зокрема, Японія і Китай сподівалися здобути регіональне домінування. Хоча Китай не направляв своїх військ безпосередньо у зони бойових дій, але керівництво країни мало свої далекосяжні плани у цій війні, наслідки котрої вийшли далеко за межі Тихоокеанського регіону і надалі суттєво вплинули на майбутнє країни.

З середини XIX – до початку XX ст. Китай підписав 13 договорів з Японією, США, росією та країнами Європи на невигідних для себе умовах. Після поразки в японсько-китайській війні 1894–1895 рр. укладено особливо принизливий Сімоносекський договір, котрий фактично започаткував боротьбу імперіалістичних держав за територіальне розчленування Китаю. Розпочався складний етап перетворення країни в напівколонію, створюються європейські концесії, такі як Гонконг та Шанхай. У 1897 р. Німеччина захопила м. Циндао, заснувавши німецьку колонію в провінції Шаньдун. У 1899–1901 рр. в Китаї тривало Боксерське повстання, лідери котрого ставили за мету усунути іноземне втручання в економіку, внутрішню політику, релігійно-духовне життя. Проте воно завершилось поразкою [1, с. 118–119]. Напередодні Першої світової війни політичне середовище Китаю характеризувалося складними взаємовідносинами у зв'язку із сильним династичним контролем Цинів, іноземним впливом, внутрішніми конфліктами та новими реформаторськими силами, що зароджувалися в країні. Великобританія, Франція, Німеччина та росія, встановивши свої сфери впливу в країні, користувалися багатствами Китаю і контролювали важливі торговельні шляхи. За китайський ринок конкурували також США і Японія [2].

У зв'язку з цим в країні посилювався антиімперських рух та боротьба проти маньчжурської династії Цин, з котрою населення пов'язувало занепад та низький

рівень життя. Після Сінхайської революції 1911 р. династію скинуто та проголошено Китайську республіку. Але це не об'єднало країну та не принесло одразу національної свободи [3, с. 113]. Як зазначає історик Сюй Гоці, «китайський народ страждав від політичного хаосу, економічної слабкості та соціальних злиднів. Водночас, це був період піднесення, надії, великих очікувань, оптимізму і нових мрій» [4]. У країні вірили, що зможуть використати війну для зміни геополітичного балансу сил і досягти рівності з європейськими країнами. Проте Перша світова війна лише суттєво ускладнила політичне становище Китаю. Цей період в історії країни став початком нової епохи.

На початку війни Китай проголосив нейтралітет, намагаючись залишитись осторонь міжнародного конфлікту. Проте війна затягувалась, світова ситуація змінювалась, і Китай був змушений переоцінити свою позицію. Японія, проголосивши війну Німеччині, висадила свій експедиційний корпус у провінції Шаньдун. Маючи наміри перетворити Китай на свій протекторат, країна висунула Китаю «Двадцять одну вимогу», що передбачала визнання захоплення Шаньдуну, згоду на контроль Північної Маньчжурії та Внутрішньої Монголії [5]. Президент Китаю Юань Шикай був змушений погодитись із цими вимогами, проте сприйняв їх як пряму загрозу суверенітету і територіальній цілісності країни та почав шукати зовнішньої підтримки країни. Ще у 1914 р. він запропонував британському міністру Джорджу Джордану 50 тис. китайських солдат для відвоювання м. Циндао. Але тоді Великобританія відмовилася від пропозиції. До ідеї китайської допомоги британський міністр повернувся у лютому 1916 р. Уже з кінця 1916 р. Китай почав відправляти тисячі чоловіків до Великобританії, Франції, Росії, де вони ремонтували танки, збирали снаряди, перевозили боєприпаси, допомагали укріплювати бойові позиції. Доки Китай офіційно був нейтральною країною, для забезпечення робочою силою створювались спеціальні комерційні підприємства [4]. Як згадує професор історії Військово-морського коледжу США Брюс Еллеман, «багато з цих окопів були вириті не солдатами союзників, а китайськими робітниками. Відрядження робітників, переважно неписьменних селян, було для Китаю одним із способів довести, що країна заслуговує на місце за столом переговорів, де будуть узгоджуватись умови миру. Але цей внесок Китаю залишався практично невизнаним на дипломатичному рівні» [6, р. 151].

Китай вступив у війну, коли союзники визнали загрозу з боку Японії, відтак заохочували його участь. Приєднавшись до Антанти, у серпні 1917 р. уряд Китаю оголосив війну Німеччині та Австро-Угорщині. Поштовхом до цього рішення було бажання протистояти експансіоністським планам Японії та здобути прихильність США та Великобританії [2]. Для Китаю стратегічно важливо відновити повний контроль над провінцією Шаньдун, т. зв. «колискою китайської цивілізації», батьківщиною Конфуція, що розташована на східному узбережжі країни вздовж Жовтого моря, з великими портовими містами, промисловими і залізничними центрами. До кінця війни китайські робітники стали найбільшим і найтривалішим неєвропейським контингентом у Першій світовій війні. Франція завербувала 37 тис. китайських робітників, Великобританія – 94500 тис. По дорозі багато з цих робітників загинули або отримали поранення, Великобританія згодом виплачувала пораненим чоловікам грошові компенсації [4].

Китай готувався до участі у післявоєнній мирній конференції, планував надсилати свою делегацію у Париж, сподіваючись нарешті досягти повного контролю над своєю материковою територією. Але країна отримала лише два місця на Паризькій мирній конференції (Японія мала п'ять). Багато з європейських делегатів не були ознайомлені з деталями «Двадцять однієї вимоги», і західні держави вирішили віддати Шаньдун Японії. Західні дипломати вважали, що вони повинні поважати договір, який Японія змусила підписати

Китай після захоплення Шаньдуна. Країна ж сприйняла цей крок як відмову від своєї вимоги визнати його рівноправним гравцем у світовій політиці, а також як виклик для його суверенітету [4]. Відтак, рішення Версальського договору викликали обурення, країна була єдиною, що не поставила під ним свій підпис. У відповідь в Пекіні розпочався студентський протест з антиімперіалістичними і націоналістичними гаслами під назвою «Рух четвертого травня 1919 р.», де лунали заклики до серйозних політичних і соціальних змін в країні. Згодом під впливом цього руху в країні відбувалось становлення Комуністичної партії Китаю [2]. У світовій історіографії переважає думка, що не вирішення суперечки щодо Шаньдуна, багатого ресурсами регіону, спричинило в майбутньому недовіру серед китайців до європейських урядів, сприяло підживленню антияпонських настроїв, а в перспективі призвело до популярності соціалізму, відтак «стало поворотним моментом сучасної китайської історії» [4]. Проте, у праці «Вільсон і Китай: переосмислена історія Шаньдунського питання» Брюс Еллеман висловлює міркування, що В. Вільсон не «зрадив» Китай, як це стверджували багато китайських та західних дослідників, а навпаки, успішно домовився з японцями про компроміс, який би гарантував дотримання суверенітету Китаю в провінції Шаньдун. Відкинувши цей компроміс, китайські переговорники відмовилися підписати Версальський договір, створивши, таким чином, передумови для вступу СРСР до Китаю і його подальшого впливу на хід китайської революції [6].

У результаті Першої світової війни Китай не уникнув й економічних наслідків. Китайський експорт чаю, шовку та інших товарів, що був основним джерелом доходу для країни – суттєво зменшився, війна призвела до падіння ринку цих товарів за кордоном. Конфлікт спричинив порушення ланцюгів постачання по всьому світу, що призвело до дефіциту та інфляції товарів першої необхідності. Економічні наслідки війни негативно позначилися на традиційних галузях Китаю, зокрема на ремеслах і сільському господарстві. Натомість трудомісткі галузі країни зіткнулися з інтенсивною конкуренцією та труднощами, пов'язаними з пристосуванням до нових методів виробництва, автоматизацією та індустріалізацією в інших країнах. Економічну нестабільність посилювала інфляція та зниження купівельної спроможності населення. Всі ці фактори вплинули на кількість іноземних інвестицій. Міжнародний приплив капіталу до Китаю зменшився, інвестори стали більш обережними, а це вплинуло на розвиток важливих галузей промисловості та інфраструктурних проєктів [2].

Перша світова війна не лише послабила експансію іноземного капіталу, але й посилила нерівномірність активності імперіалістичних країн та змінила умови їх конкуренції. У результаті вступу Китаю у війну на боці країн Антанти, Німеччина поступово втратила свої позиції в Китаї. Війна також обмежила можливості Великобританії, Франції, росії. Паралельно Японія і США отримали сприятливі можливості для своєї експансії. Японія намагалась перетворити Китай на зону свого монопольного впливу. За час війни її питома вага у зовнішній торгівлі зросла вдвічі. Японія намагалась монополізувати надання позик Китаю, розширити сферу впливу та підпорядкувати собі політику китайського керівництва [3, с. 118].

Згодом в країні почалась громадянська війна між прихильниками партії Гоміндан та комуністичної партії Китаю. На фоні внутрішнього конфлікту Японія в 1931 р. окупувала Маньчжурію, створивши маріонеткову державу Маньчжоу-го. Лише у 1949 р. КПК проголосила Китайську Народну Республіку, яку очолив Мао Цзедун. Перемога комуністів у політичній боротьбі означала не лише встановлення ще одного авторитарного режиму, а й кінець громадянської війни та початок відновлення китайської нації і побудови сильної держави.

Список використаних джерел

1. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Х.: Віват, 2021. 288 с.
2. Mamchii O. What Role Did China Play in WWI and Why Is It Forgotten? Best Diplomats. December 28, 2023. URL: <https://bestdiplomats.org/china-in-ww1/>
3. Boissoneault L. The Surprisingly Important Role China Played in WWI. URL: <https://www.smithsonianmag.com/history/surprisingly-important-role-china-played-world-war-i-180964532/>
4. China in World War I. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/China/China-in-World-War-I>
5. Олійник О. Китай у роки Першої світової війни. Перша світова війна. Історичні доли держав і народів. 2015. С. 112–118. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4509/>
6. Elleman B. Wilson and China: A Revised History of the Shandong Question. Routledge. 2002. 248 p. URL: <https://www.amazon.com/Wilson-China-Revised-Shandong-Question/dp/0765610515#>
7. Rogers R. A., Daut N. R. China in the First World War: A Forgotten Army in Search of International Recognition. Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal. Vol. 3, No. 3, Dec. 2017. P. 1237–1269.

Степан ПРИЙДУН

кандидат історичних наук, доцент

кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Загострення ситуації на Близькому Сході, яке розпочалось у жовтні 2023 р., вкотре актуалізувало значення цього регіону для сучасної системи міжнародних відносин та міжнародної політики загалом, а відтак і необхідності вирішення ключових проблем регіону, які з'являються за підсумками Першої світової війни. Окрім екзистенційного арабо-ізраїльського конфлікту, який за останній рік трансформувався в нову фазу, простежується істотна активізація Ірану, особливо через свої проксі-сили в регіоні, враховуючи активну залученість режиму Аятоли до участі в збройній агресії росії проти України стає очевидною і позиція Кремля, який доклав максимум зусиль для переключення уваги міжнародної спільноти від російсько-української війни на Близькосхідну ситуацію.

У цьому контексті актуальним є переосмислення підсумків Першої світової війни, адже саме за її підсумками на Близькому Сході відбуваються кардинальні суспільно-політичні трансформації, зумовлені розпадом Османської імперії, яка контролювала регіон з XVI ст. Геополітичний потенціал Близького Сходу перетворює його на об'єкт жорсткої конкуренції між західноєвропейськими державами, які претендували на «османську спадщину», очевидно, що найбільша конкуренція розгорнулася між найвпливовішими геополітичними гравцями – Англією і Францією, які активно розширювали свої колоніальні імперії.

Варто зазначити, що дискусії щодо поділу територій Османської імперії тривали з другої половини XIX ст., що зумовлювалось економічною слабкістю та політичною нестабільністю держави османів. Більше того, Великій Британії ще у 1913 р. дипломатичним шляхом вдалось вивести з юрисдикції Оттоманської Порти Катар, Бахрейн, Омар і Кувейт, відповідної домовленості було досягнуто в рамках переговорів щодо будівництва німецької залізниці до Басри. Таке зміцнення Британії в Перській затоці не могло не викликати спротиву зі сторони Франції та росії, однак подальша інституалізація Антанти й наближення Першої світової війни нівелювали конфронтацію щодо цього питання [3, с. 338].

Після вступу Туреччини у Першу світову війну на стороні центральних держав питання розподілу «османської спадщини» стало одним із ключових у